

Orta Anadolu Türkmen-Abdal Geleneğinde Turna Motifi

The Crane Motif in the Central Anatolian Turkmen-Abdal Tradition

Cengiz BÜYÜKŞAHİN¹

¹T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Somut Olmayan Kültürel Miras
Taşıyıcısı, Kırşehir Yöresi Mahalli
Sanatçı Bağımsız Araştırmacı, Bartın.

ORCID:

C.B.: 0009-0001-3799-5481

Corresponding Author:

Cengiz BÜYÜKŞAHİN

Email:

buyuksahincengiz@gmail.com

Citation: Büyüksahin, C. (2026). Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneğinde turna motifi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 16 (3), 631-648.

Submitted: 31.07.2026

Accepted: 14.09.2026

Özet

Bu çalışma, Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneğinde Turna kuşu motifinin kültürel, mitolojik ve müzikal boyutlarını derleme yöntemiyle incelemeyi amaçlamaktadır. Türk mitolojisindeki Kök-Tengri inancından İslam sonrası Alevi-Bektaşî geleneğine uzanan geniş bir perspektiften ele alınan Turna motifi; ruhun rehberi, nizamın simgesi ve ilahi aşkın temsilcisi olarak farklı katmanlarda anlam kazanmıştır. Çalışmada Abdal-Türkmen aşiretinin etnik ve kültürel kimliği incelenmiştir. Türk kültüründe İslam öncesi avcı ve yırtıcı kuşlar ön planda iken, sonrasında farklılaşmış bir kimlikle daha yumuşak huylu kuşları benimsendiği saptanmıştır. Türk boylarının ongun geleneği ile halk edebiyatındaki kuş motifleri genel hatlarıyla aktarılmış; ardından Turna'nın özgün işlevselliği ayrıntılı biçimde ele alınmıştır. Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Şah Hatayi, Köroğlu, Davut Sulari, Aşık Veysel, Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş ve Hacı Taşan gibi ozanların eserleri üzerinden Turna'nın hem biçimsel hem de felsefi kullanımı örnekendirilmiştir. Sonuç olarak, Turna motifinin Abdal geleneğinde yalnızca bir doğa imgesi olmadığı; toplumun kültürel belleğini, garipliğini ve özgürlük özlemini taşıyan güçlü bir sembol olduğu ortaya konulmuştur. Geleneğin sürdürülebilirliği bağlamında arşivleme, eğitim ve saha çalışmalarına yönelik öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Turna Motifi, Türkmen-Abdal Geleneği, Orta Anadolu, Halk Müziği, Neşet Ertaş, Bozlak

Abstract

This study aims to examine the cultural, mythological and musical dimensions of the crane (turna) bird motif in the Central Anatolian Turkmen-Abdal tradition through a compilation method. The crane motif, addressed from a broad perspective spanning from the pre-Islamic Gök-Tengri belief in Turkish mythology to the post-Islamic Alevi-Bektashi tradition, has gained meaning in different layers as a guide of the soul, a symbol of order, and a representative of divine love. The study outlines the ethnic and cultural identity of the Abdal-Turkmen tribe, the ongun (totem) tradition of Turkish clans and bird motifs in folk literature; then examines the unique functionality of the crane in detail. The formal and philosophical use of the crane is exemplified through the works of poets such as Pir Sultan Abdal, Karacaoğlan, Shah Khatai, Köroğlu, Davut Sulari, Aşık Veysel, Muharrem Ertaş, Neşet Ertaş and Hacı Taşan. As a result, it has been demonstrated that the crane motif in the Abdal tradition is not merely a nature image; it is a powerful symbol carrying the cultural memory,

estrangement and longing for freedom of the community. Recommendations regarding archiving, education and field studies are presented in the context of the sustainability of the tradition.

Keywords: Crane Motif, Turkmen-Abdal Tradition, Central Anatolia, Folk Music, Neşet Ertaş, Bozlak

1. GİRİŞ

Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneği Türk kültür tarihinde özel ve güçlü bir yere sahiptir. Gerek sözlü gerek müzikal ve inançsal bağlamda kendine özgü önemli işlevler üstlenmektedir. Türk halk edebiyatımızda, Aşıklık ve Ozanlık geleneğimizde simgesel ve sembolik anlatım çok zengin olup önemli bir yer tutmaktadır.

Türk milleti türküyü konuşup, türküyü dertlenmiş; acısını, sevincini, hasretini, sevdasını, kahramanlığını türkülerle harmanlayıp dışa vurmuştur. Birçok varlık simgesel olarak türkülerimizin içinde yerini almıştır. Bu imgeler arasında doğadaki her varlık —canlı-cansız fark etmeksizin— dağlar, denizler, göller, akarsular, gökyüzü, bulutlar, gökkuşağı, kar, yağmur, güneş, ay, yıldızlar, hayvan motifleri ve tabii olarak kuşlar önemli yer tutar.

Kuş motifleri Türk mitolojisinde İslam öncesi Kam kültüründen Alevi-Bektaşî geleneğine kadar uzanan çok geniş bir role bürünerek güç, haberci, yoldaş, sırdaş, ruh, güzelliğin sembolü, sıla hasreti, dert ortağı ve özgürlük simgesi olarak yer bulmuştur.

Çok eski tarihlerden Orta Asya'dan günümüz edebiyat ve müziğinde bile binlerce eserde dile getirilmiştir. Şah Hatayi'den Pir Sultan Abdal'a, Yunus Emre'den Karacaoğlu'na, Nesimi'den Aşık Veysel'e, Davut Suları'den Aşık Mahzuni Şerif'e ve nihayetinde Neşet Ertaş'a kadar sayısız ozan ve aşıklarımız eserlerinde Turnayı hem biçimsel hem de felsefi açıdan ele alıp havalandırmışlardır.

Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneğinin en güçlü temsilcileri başta Aşık Said, Aşık Hüseyin, Aşık Duran, Aşık Hasan, Yusuf Usta, Bulduk Usta, Muharrem Ertaş olmak üzere Hacı Taşan, Çekiç Ali (Ersan) ve Bozkırın Tezenesi diye anılan büyük usta Neşet Ertaş da türkü ve bozlaklarında bu simgesel kuş motiflerini yalın bir dille oldukça derin ve felsefi olarak kullanmıştır. Turna kuşu; bireysel duygu ve anlatımın yanında toplumun da kültürel hafızasının yansıması olmuştur. Neşet Ertaş her ne kadar kendi ürettiği eserlerde Turnayı ele almasa da babası, dayısı ve aşiretindeki diğer aşık ve ozanlar gibi aldığı bu köklü mirası bağlamasının tellerine nakış nakış işleyerek olağanüstü avazıyla ve çok güçlü bir icrayla Turna kuşunu gökyüzünden alıp gönüllere koymuştur. Neşet Ertaş (1938-2012) Anadolu'nun yetiştirdiği en önemli halk ozanlarından biridir (Büyükhşahin ve Dağı, 2026).

Garipliği ve gurbeti anlatan Turna imgesi Ertaş ailesini sanki resmeder. Abdallık geleneğinde saz çalım tekniğindeki pençe vuruşu ve çarpması, aynı Turna kuşunun sesine ve kanat çırpmasına benzer. Özellikle Abdal geleneği temsilcilerinin ağıt ve bozlaklarda feryat edercesine çıkan nidaları da Turnaya seslenişin özgün ve güçlü bir yoludur. Turna sadece bir kuş betimlemesi değil, duygusal boyutta güçlü bir simgedir ve folklorumuza özgün bir derinlik kazandırmıştır (Eke, 2013).

2. ORTA ANADOLU ABDAL-TÜRKMEN GELENEĞİ

Abdal; kelime kökeni Arapça “bedil” sözcüğünün karşılığı olup “bir nesnenin ya da kişinin yerini tutması” olarak çoğul anlamında kullanılmıştır (Köprülü, 2004). Derviş ve erenlerin, Tanrıya kendini adayan, candan geçip ruhlarını “bedel” olarak vermelerinden dolayı abdal-bedel ilişkisi bundan kurulmuştur (Okumuş, 2005).

Aşıkpaşazade Abdal aşiretinden Abdalanı-Rum diye bahsetmektedir. Abdal-Türkmen boyları geniş Türk coğrafyasının neredeyse tamamına yayılmış küçük aşiretler halinde

yaşamışlardır. Bazı art niyetli tarihçi ve şairler, aynı suyun kaynağı olan Anadolu'daki Abdalları, Kalenderi, Haydarileri ve diğerlerini birbirinden farklı gruplar gibi gösterme çabasına girmişlerdir. Çingene ve Gurbet adlı başka bir etnik grupla bir tutulmaya çalışılsa da bu gruhun halkta oluşan olumsuz izlenimlerinden oldukça rahatsızlık duymaktadırlar. Abdalların Türk soylu oldukları tarihi kaynaklarca da kesin ve nettir. Bozlakların Ulusu olarak kabul edilen büyük usta Muharrem Ertaş bir eserinde oğlu Neşet Ertaş'ın Çingene olan Leyla ile evlenmesine karşı çıkarak söylediği;

“Dokunsalar nazik tene kir gelir
Bizden önce ceddimize ar gelir”

ağıtı manidar ve Türk soylu olduklarının kanıtı niteliğindedir. Devamında “Aslı bozuk alma dedim evladım” diyerek son noktayı koymuştur baba Muharrem (Yılmaz, 2008).

Haşim Akman ile olan söyleşisinde Neşet Ertaş'a çingeneler ile karıştırılmaları sorulduğunda; bunun doğru olmadığını onlara Roman bize Türkmen denir. Türkü üretenlerin Abdallar yani Türkler olduğunu belirtip, tartışmaya imkân vermeden konuyu kapatarak “Çingeneler türkü üretemez ki sadece icra eder!”i ekliyor (Akman, 2012).

Horasan'dan Anadolu'ya büyük Türk göçlerinde “devecilik” yaparak Yağmur Dede öncülüğünde gelmişlerdir. Devecilikten başka kalaycılık, demircilik, ahşap ve halı-kilim dokumacılığı da yapmışlardır. Anadolu coğrafyasına geldikten sonra toprakla uğraşıp çiftçilik, rençberlik gibi uğraşlara girmiş olsalar da sosyal yapı ve toplum baskısı onları doğuştan yetenekleri olan müziğin içine sürüklemiştir. Bazı Abdallar ise meşhur “Kabadayı” adıyla anılan Hüseyin Garipler ve Veysel Usta gibi sünnetçilik mesleği ile hayatlarını idame ettirmişlerdir. Kırşehir'e ise Fırka-i İslâhiye kanunundan sonra yerleşmişlerdir. Kırşehir ilinde bugün; merkezi Bağbaşı Mahallesi olmak üzere, Akpınar ilçesi Kırtıllar köyü, Çiçekdağı ilçesi Boyalık Mahallesi ve Kaman ilçesi Sarıuşağı Mahallesi'nde yaşamaktadırlar (Yılmaz, 2008).

Türk halk kültür ve müziğinin temel taşlarından olup yalın ve sade bir Türkçeyle köprü vazifesine bürünüp en kıymetli aktarıcıları olmuşlardır. Bugün ülkemiz, yaşadıkları dönemde UNESCO tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” ödülüne layık görülen Neşet Ertaş ve Adem Göçer gibi Abdal aşiretine mensup sanatçılara sahiptir (Büyüksahin ve Dağı, 2026).

Alevi-Bektaşî dervişleri de kendilerini Abdal olarak görmüşlerdir. Abdal kelimesinin dünya malına değer vermeyen bir anlamı olduğundan ve dervişane yaşam felsefelerinden dolayı mahlaslarını birçok ozan “Abdal” olarak kullanmışlardır. Teslim Abdal, Gence Abdal, Kaygusuz Abdal, Pir Sultan Abdal gibi (Parlak, 2013). Bu ozanlar Türkçenin yaşamasında en büyük pay sahibidirler. Ümmetçilik adı altında Arapçılığın dayatıldığı sofuluk ve şeriat gereği çalıp-çığırmanın yasaklanıp günahtan sayıldığı, Türkün öz kültürünün Arabın ilkel düşünce sistemine boyun eğdirildiği dönemlerde bile sazları ve sözleriyle devrim yaparcasına Aşık Dertli ve Dadaloğlu gibi Türkçe düşünüp Türkçe söyleyip baş kaldırmışlardır (Yılmaz, 2008). Kırşehir'in yetiştirdiği değerli gazeteci yazar Mehmet Atılgan bir şiirinde Abdallığın iç dünyasını şöyle dile getirmiştir;

Abdalın Dünyası
Horasan'dan çıktık tebdil göçeriz
Kavga, niza olmaz yurdumuz bizim
Güzele aşığız, insan severiz
Sevgidir, gönüldür derdimiz bizim
Üstünden de geçer, bazen ardından
Kırlangıç misali kaçır beladan
Ayırmaz kimseyi kendi canından
Hor görmez insanı ferdimiz bizim

Kemlik vermez dostu insanın eri
Sevgi leke tutmaz, gönüldür yeri
Bozkırda açılan gonca gülleri
Derip, dostu verir merdimiz bizim

Tüm insana yeter dünya nimeti
Gönlü hoş tutarsan olur kıymeti
Bilirsen canlara düstur hizmeti
Telli turna olur, kurdumuz bizim

Gülmeyen bahtımız bir gün gülerse
Cehalet yok olur, devran dönerse
Erenlerin sazı dertsiz çalarsa
Yüceltir dünyayı, ardımız bizim (Yılmaz, 2008).

Bunların yanı sıra Aleviliğin 7 büyük ozanı da kendilerine Abdallığı seçmişlerdir. Kırşehir'in renkli simalarından bir Abdal olan Garip Hüseyin lakaplı Hüseyin Çakıcı büyüklerinden öğrendiğini söylediği Aşık Dertli'ye bazı kaynaklarda ise Şah Hatayi'ye ait olan şiirde Abdallığı şöyle tanımlamıştır;

Abdallığın binasını sorarsan
Allah bir Muhammed Ali abdalıdır
Hakikat ilminin aslını sorarsan
Cümle ululardan ulu Abdalıdır.
Ben bu Abdallıktan gerüye kalmam
Tuttum Abdallığı elden bırakmam
Hem Hadice hem Fatıma hem Selman
Kemer-bestelerin beli Abdalıdır
Muhammed kırklara bir hayal gördü
Ol hayal ne imiş aslına erdi
Firdevs-i a'lâdan içeri girdi
Öten bülbüllerin dili Abdalıdır
Muhammed kırklara belî bes dedi
Ali'yi görünce Allah dost dedi
Hak Muhammed Abdal olmak istedi
Muhammed Ali'nin yol Abdalıdır
(Dertli) (Hatayi) kemter anladın mı hesabı
Seyyid Battal Gazi Abdülvehhâb'ı
Hem doksan bin halifenin sahabi
Hünkâr Hacı Bektaş Velî Abdalıdır (Büyüksahin ve Büyüksahin, 2013).

UNESCO tarafından "Yaşayan İnsan Hazinesi" seçilen merhum Adem Göçer ise büyük bir aşk ve şevk ile Abdal olmanın gururunu bu sözlerle dile getirmiştir;

"Kırşehir bizim ilimiz, Muharrem Ertaş babamız, Çekiç Ali emmimiz, Hacı Taşan zaten dayımız. Neşet Ertaş ise bizim konuşan dilimiz, gören gözümüz, düşünen beynimiz. Budur bizim aslımız, Abdal oğlu Adem Göçer" (Büyüksahin ve Dağı, 2026).

Muhafazakâr düşünceli, basmakalıp, gerici zihniyet, şariat adı altında Türkçeye düşmanlıklarından olsa gerek, saz çalmayı, türkü söylemeyi günah sayıp Türkmen olan Abdal aşiretini hor görüp dışlamıştır. Ve bununla beraber, Abdal kökenli insanları hor görüp akrabalık kurmayı da kendilerine yakıştıramamıştır. Bu durum aşiretin kendi içinde soyu bozmadan günümüze kadar özbeöz Türk kalmalarına imkân vermiştir. O kadar ki kendi aralarında şifreli bir dil bile geliştirmişlerdir. Abdallar da buna karşılık Abdal olmayanlara "Geben" ismini

takmışlardır. Sevdığı kıza sırf Abdal ve fakir olduğu için kavuşamayan Büyük Usta Neşet Ertaş “Dertli yoldaş” türküsünde bunu acı bir dille söylemiştir;

Dertli Yoldaş

Ey garip gönüllüm, dertli yoldaşım

Neden belli değil baharın kışın?

Var mıdır, sormazlar ekmeğin aşın

Nakarat

Zengin isen ya bey derler ya paşa

Fukaraysan ya Abdal derler ya Cingan haşa

Fakir isen ya Abdal derler ya Cingan haşa

Kim onun hâlini sormuş, demezler

Cahilin gözündeki hor muş, demezler

Gariplere kim iş vermiş, demezler

Nakarat

Sen de bir insansın insanlar gibi

Haksız kazancın sürmedin demi

İnsanlığın kuralları böyle mi?

Nakarat

O Hakk'ı tanımaz kul kandıranlar

İnsanlığın kıymetini ne anlar?

O Hakk'ı tanımaz kul kandıranlar

İnsanlığın ne olduğunu ne anlar?

İnsanlık varlığının olur sananlar

Nakarat

Boş durmak günahdır, çalışmak sevap

Çalış, ne duruyon? Sen de bir şey yap

Çoğalır yoldaşın, gör nice ahbap

Nakarat

Garibim engin ol, uyma cahile

Şeytanın kazancı nafiye hile

Sana ad takarlar, üzülme bile

Nakarat (Çifci, 2022).

Artık bu sığ ve anlamsız düşüncelerden uzaklaşan yeni nesil sazı ve sözü Abdallardan aldığı ilhamla çok daha önemli yerlere getirme çabasıdır. Ülkemizde Neşet Ertaş gibi ustaların sayesinde Türk kültür ve medeniyetinde ne denli önemli bir yer arz ettikleri anlaşılmıştır. Şehirden uzak yerlerde değil de Abdal olmayan toplumlarla da bir arada yaşam sürmektedirler. Günümüzde Abdal nüfusunun ülkemizde ikamet ettikleri yerler şu şekilde sıralanmaktadır: Adana, Adıyaman, Afyon, Aksaray, Amasya, Ankara, Antalya, Aydın, Bolu, Burdur, Çorum, Denizli, Düzce, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, Hatay, Isparta, İçel, İzmir, Kahramanmaraş, Karaman, Kayseri, Kırıkkale, Kırşehir, Konya, Malatya, Manisa, Muş, Nevşehir, Osmaniye, Sivas, Şanlıurfa, Tokat, Tunceli, Uşak, Yozgat, Zonguldak illeri başta olmak üzere bugün Anadolu'da 138 ayrı merkezde birçok vilayetimizde Abdal aşiretine mensup Türkmenler yaşamaktadır (Yılmaz, 2008).

Bunların içinde tabii Orta Anadolu en önemli merkezdir. Abdallar; Davulu-zurnasıyla, bağlaması-kemanıyla, tefi-darbukasıyla ve zili-kaşığıyla Anadolu müzik kültürünün en önemli hafızası ve taşıyıcılarıdır. Bir başka tabirle toplumumuzda türkü, masal, fıkra, mâni ve hikâye

üreten fabrika görevini üstlenmişlerdir. Dügün ve merasimlerimizin vazgeçilmezi, acı ve dertlerimizi saziyla-sözüyle dile getirenlerdir Abdallar.

3. TÜRK KÜLTÜRÜNDE KUŞLAR

Türk inanç sisteminde ve tarihinde dilin ve kültürün çok önemli bir yeri vardır. Bu bağlamda birçok varlığın adı ve unvanları bulunmaktadır. Türklerin soylarının, boylarının, bireysel kendi adlarının ya da lakaplarının yanı sıra bulundukları coğrafyaya da kuş adları verdikleri görülmektedir. İslam öncesi inançlarında Tengri ve ruhani varlıklarının adlarında bile kuşlarla ilişkilendirilme vardır (Ersoylu, 2015).

Türkler için kuşların önemi oldukça fazladır. Her Türk boyunun kendine özgü kuş adlarından bir ongunu vardır. Bu boyların bayraklarında kendilerini tanıtacak simgesel bir kuş bulundurduğu bilinir (Sever, 1999).

Ongun sözcüğü Kök-Tengri inancında bir ruhu bulunduran cisimlere verilen bir addır. Bazı kaynaklarda “totem” de denilmiştir. Türkler için kuşların Gök-Tengri ile bağları olduğuna inanılırdı. Ve kutsal bir ruha sahip oldukları düşünülmekte olup, bu boylarda kendilerini koruduklarına inandıkları bir kuşu Kutsal Hayvanı olarak seçmişlerdir.

Kuşlar, Türk inanç sisteminde ve mitolojisinde Kök-Tengri'nin himayesinde kutlu bir varlık olarak, uğurlu ve insanlara yardım eden canlılardır. Kam-Şaman'da ise ölmüş bir insanın ruhu olarak benimsenir ve o ruhun göğe yükseldiğine inanılarak Uçmak'a gittiği inancı yaygın bir şekilde kabul görür (Ögel, 1971 s.129)

“Uçmak” sözcüğünün kökeni de bu duruma bağlanmaktadır. Türkçemizde, uçmak Gök-Tengri'nin, Tanrı'nın makamı olan, Arapçada Cennet denilen yerdir. Türkler Kut'lu saydıkları kişiler için: “Kut'lu tinin uçmağa varsın” demektedirler (Toprak, 2018).

Türk insanı, Türkistan (Orta Asya) coğrafyasının sert ve acımasız ikliminde bozkır gibi sert ve savaşçı bir kimliktedir. Kendilerine uygun olan avcı kuşları boy ongunu, sembolü olarak seçmişlerdir. Konar-göçer ve her daim savaşa hazır oldukları için daima tetikte ve zinde bir kişiliğe bürünmüşlerdir. Uygurlar dönemiyle yavaş yavaş yerleşik hayata geçmeye başlayan Türk toplumu İslam dinine girerken, dine hâkim olan Arap kültürü ile tanıştıktan sonra Asya steplerinde vücut bulduğu sertliği de ardında bırakarak hoşgörü adı altında gevşeyip yumuşamaya başlamıştır. Ayık, uyanık ve çok kıvrak bir zekâya sahip olan Türk, Araplaşarak gittikçe uyusuk bir havaya ve tembel bir düşünce tarzına, farkında olmadan, geçmiştir. Bu durum halk kültüründe de kendini güçlü bir şekilde hissettirmiş, önceleri şiir ve destanlarında şahin, atmaca, kartal gibi yırtıcı ve avcı kuşlar varken, bunlar yerini keklik, bülbül ve nihayetinde turnaya bırakmıştır.

Türk (Oğuz) Boyları ve Ongun kuşları:

- Kayı - Şunkar (Doğan cinsinden avcı bir kuş)
- Bayat – Ügi Şahin (Baykuş cinsinden, küçük Atmacaya benzeyen bir kuş)
- Aklaevli - Köykenek (Doğan cinsi bir kuş)
- Karaevli - Sarı Kuşu (Sarı çakır doğan kuşu)
- Yazır Boyu - Turumtay (Atmaca cinsinden bir kuş)
- Yaparlı Boyu - Kırgu Kuşu (Atmaca cinsinden bir kuş)
- Dodurga Boyu - Kızıl Kaçgay (Kartal cinsinden bir kuş)
- Döger Boyu - Köçgen (Kartal cinsinden bir kuş)
- Avşar Boyu - Cure Laçın (Ak Doğan kuşu)
- Kızık Boyu - Sarıca (Kartal veya Şahin cinsinden bir kuş)
- Begdili Boyu - Bahri (Çakır kuşu)

- Karkın Boyu - Su Bürkütü (Büyük Kartal)
- Peçenek Boyu - Ala Toğanak (Ala Doğan)
- Bayındır Boyu - Sungur (Doğan cinsinden bir kuş)
- Çavuldur Boyu - Buğdayık (Türk mitolojisindeki efsanevi kuş, Huma kuşuyla da bağlantılı)
- Çepni Boyu - Humay, Kuma Kuşu (Doğan cinsinden yırtıcı bir kuş)
- Salur Boyu - Bürküt (Kartal)
- Eymür Boyu - Encari (Atmaca cinsinden bir kuş)
- Yüreğir Boyu - Uc kuşu (Kartal cinsinden bir kuş)
- Alayuntlu Boyu - Yağalbay (Gece Doğanı)
- İğdir Boyu - Çakır (Doğan cinsinden bir kuş)
- Büğdüz Boyu - Yagubay (Ak Doğan)
- Yıva Boyu - Toygun (Atmaca cinsi bir kuş)
- Kınık Boyu - Cure Doğan (Bayağı Doğan) (Ögel, 1988, s.513).

Görüldüğü üzere, her boy hatta her aşiret kendine, kimliğine uyan bir kuşu simge olarak kullanmıştır. Buradaki ongun olarak seçilen kuşlar; gücün, kudretin, hakimiyetin ve ilmin, bilgeliğin göstergesidir ve boy karakterlerine uyan yırtıcı kuşlar seçilmiştir genel olarak. Kuş motiflerinin rolleri farklı şekillerde de kullanılmıştır. Kam-Şaman kuş donuna yani şekline girip ya da kuşun ruhuna bürünüp uçarak gökyüzüne yükselir (Eliade, 2003).

Günümüz Türklerinin büyük bir kısmı da tıpkı ataları gibi bu ongunları aile lakapları ve soyadları olarak devam ettirmekteler. Örneğin aile lakapları olarak: Şahinoğulları, Sunguroğulları, Doğanlılar, Kargalılar, Bülbülgiller, Kuşçular gibi. Soyadı olarak ise ülkemizde en fazla kullanılanların başında “Şahin” gelir. Diğer kullanılanlardan örnek olarak, doğan, kartal, turna, kuş, kuşçu, atmaca, kırlangıç, karga, bülbül gibi kuşları örnek verebiliriz. Ayrıca bu kuş isimlerinin birçoğu kişi ismi olarak da kullanılmaktadır. Bazı kuşların anlamlandırılmaları değişime de uğramıştır. Örneğin: Tengri inancındaki Türk toplumunda baykuşa, murat kuşu, ev yapan, ocak tütüren denirken, Arap kültür emperyalizminin etkisi sonucunda yuva yıkan, ölüm habercisi, viranede yaşayan anlamları yüklenmiş, kötüyü çağırdığına inanılıp uğursuzluk sembolü hâline almıştır. Göktürkler döneminde karga kuşuna kutsiyet yüklenip kurtarıcı gözüyle bakılırken, İslam sonrası Türklerde kargaya kötü gözle, olumsuz ve hatta ölümle çağrışım yapan bir kuş olarak bakılmıştır (Özbaş, 2010). Türkler tarih öncesi mağara duvar resimlerinden bayrak ve sancaklarına kadar ürettikleri sanat eserlerinde, gündelik eşyalarında, halı ve kilimlerinde, kılıç kabzalarında, kalkanlarda, yay gibi silahlarının süslemelerinde de her zaman kuş motiflerini kullanmışlardır (Akpınarlı ve Arslan, 2018).

4. TÜRKMEN-ABDAL KÜLTÜRÜNDE TURNA MOTİFİ ve TÜRKÜLERDE TURNA

Türk Budununda yırtıcı kuşların yanında farklı özellikleri olan ve başka duyguların ifade biçimini yansıtan kuşlar da vardır. Türk masal, destan, hikâye ve türkülerinde sıkça rastlanan kuşlardan bazıları: hüma kuşu, anka, karga, güvercin, bülbül, keklik, serçe, baykuş, horoz, kaz, ördek, suna ve turnadır. Bu kuşlara farklı takma adlar da konulmuştur. Devlet Kuşu, Talih Kuşu, Alp Kuşu, Zümrüdü Anka, Posta Güvercini, Sevda Kuşu gibi.

Fakat Turna kuşu bunların dışında bir işlevsellik içindedir. Boratav; turnanın Türk inanç sistemi ve kültüründe kutlu bir yolculuğu ve masumiyeti temsil ettiğini söylemiştir (Boratav, 1936).

Turna, İslam öncesi Türk inancında insan ruhu taşıyormuş ve insanı temsil ediyormuş gibi bir varlık olarak karşımıza çıkar. Hem ruhun hem de canın sembolüdür, ayrıca ölümden sonra ruhların arınarak göğe yükselişini simgeler. Bu yönden doğal ve doğa ötesi bir kılavuzdur (Temizkan, 2014). Bu özellikleri Turnayı “ruh rehberi” konumunda bir aracı olarak gösterir.

Turnalar V harfi şekliyle belli bir düzende uçmalarından dolayı Türk kültür ve düşünce sisteminde törenin, nizamın ve birliğin simgesi olarak görülmüştür.

Gökyüzüne yakın mesafesi, uçuş sistematigi ve düzeninden dolayı, evrene olan uyumundan kaynaklı Türk toplumunda turna kuşu, nizam ve ahengin sembolü izlenimi yaratmıştır. Haberci kuş olarak da karşımıza çıkar göçmen olmasından dolayı. Bundan dolayı Türk halk edebiyatımızın destanlarında net bir şekilde yerini alır (Roux, 2002). Sevdalılar arasında haberi taşıyan olduğundan, insanlarla diğer alemler arası elçilik yapar bir figür durumundadır (Çoruhlu, 2011).

Gökle yer arasında aracılık vazifesi olduğuna inanılan Turna Kuşu, Gök-Tengri ile ilişkilendirilir. Türk Budununda ermiş, veli kuş diye anılıp öldürülmesinin de uğursuzluk getirdiğine inanılmıştır. Anadolu coğrafyasında gurbette sıra hasreti çekene haberci, bazen elçi bazen de dost olmuşlardır. Alevi-Bektaşî kültürünün birçok türkû ve anlatılarında karşımıza Hz. Ali'yi turna donuna bürünmüş olarak ve kutsal kişilerinde aynı şekle girmesiyle görürüz. Yine Türk milletinin Ulusu Hoca (Hace) Ahmet Yesevi de turna donuna bürünmüş diye anlatılır. Bu anlayış bize turnanın ilahi bir yansımanın tecellisi olarak ortaya konulduğunu gösterir. Melikoff (1993) turnanın bu kültürde Ali karakterinin temsili ve onun tanrı tarafından ulaştırılan bilgisini, taşıyan varlık olduğunu söylemiştir.

Alevi-Bektaşî kültüründe Hz. Pir Hünkâr Hacı Bektaşî Veli'nin de bazı kaynaklarda güvercin bazılarında ise Turna donuna büründüğü söylencesi meşhurdur. Aleviliğin yedi büyük ozanından önde gelenlerinde birçok deyiş, nefes ve semahlarında turna motifi işlemiştir. Halk edebiyatımızda ve aşıklık geleneğinde özellikle türkülerimizde “durna” diye ifade edilmiştir. Şah Hatayi (Şah İsmail) 'den Pir Sultan Abdal'a, Yunus Emre'den Karacaoğlan'a, Nesimi'den Aşık Veysel'e, Davut Sulari'den Aşık Mahzuni Şerif'e, Hacı Taşan'dan Çekiç Ali'ye ve nihayetinde Neşet Ertaş'a kadar sayısız ozan ve aşıklarımız eserlerinde Turnayı hem biçimsel hem de felsefi açıdan ele alıp havalandırmışlardır. Kendini Alevi-Bektaşî kültürüne ait hisseden Abdal aşireti mensupları, turnayı ve onun donuna bürünmüş olan

Hz. Ali'yi Türk kültürünün bir parçası olarak görmüş ve hatta Hz. Ali'nin şekil değiştirerek Atatürk suretine bürünerek yine görüldüğü mistisizmine inanmışlardır (Yörük, 1998).

Türk Halk kültürünün temelini oluşturan yazılı ve sözlü edebiyatımızda türkülerin önemli bir yeri vardır. Bozlaklarda, ağıtlarda, kırık havalarda ve özellikle deyiş ve semahlarda Turna kuşu çok fazla işlenmiştir. Anadolu'da 39 ve Kerkük yöresinde 2 adet olmak üzere 41 tane Turna türküsü mevcuttur. Türkülerde kuş adı olarak, bülbül, kuş ve keklikten sonra %7,87'lik bir oranla turna gelmektedir (Andım ve Vural, 2020).

Türkülerin ve diğer türkû formları dışında özellikle Alevi-Bektaşî ayinlerinde cemde yapılan bazı semahlarda turna kuşunun hareketleri çağrıştırılır ve Turna Semahı adında birden fazla semah vardır. Cemdeki Canlar Turna'nın döne döne göğe yükselişini ve Tanrı'yla bir oluşunu, buluşmasını anlatır. Türk saz şairlerinden ve Aleviliğin yedi ulu Ozanından bazılarının Turna motifli Semah ve Nefeslerine örnekler:

Pir Sultan Abdal

1524-1576 yılları arasında yaşamış Alevi-Bektaşî toplumundaki 7 Ulu Ozandan biridir. Bir Alevi dedesi olduğundan Pir denmiştir. Gerçek adı Haydar'dır. Pir denmesi Dedeliğinden kaynaklıdır. En üst makamda Mürşidlik sonrasında da Pirlik gelir. Özünü Tanrı'ya adanmış ve benliğinden vazgeçmiş olduğu için kendisine abdal denmiştir. Pir Sultan Abdal'ın hayat hikayesi efsanelerle dolu, tamamen destansıdır (Şimşek, 1995). Cemlerde söylenen Pir Sultan Abdal'a ait “Turna Semahı” örnekleri;

“Yemen ellerinden beri gelirken
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?
Hava üzerinde semah ederken
Turnalar Ali’yi görmediniz mi?

Kim gördü deryada balık izini
Eğildi öptü Kanber’in gözünü
Turnalardan işittim avazını
Turnalar Ali’mi görmediniz mi?” (Aytaş, 2003).

Gitme turnam gitme, nerden gelirsen
Sen nazlı canana benzersin turnam
Her bakışta beni, mecnun edersin
Tabibe lokmana benzersin turnam
Has nenni nenni, dost nenni nenni
Pir Sultan Abdal’a benzersin turnam
Yürü turnam yürü canana yürü

Havayı hey deli gönül havayı
Bir kız katarlamış da ati deveyi
Ay doğmadan şavkı tuttu
Yürüyelim, yürüyelim bundan sonra dost nenni
Hey dost, hey dost

Yedi kardeş idik biz bu ovada
Kimi saz çalardı kimi dönende
Bakmaz mısın gözlerimin yaşına
Bakmaz mısın mezarımın taşına
Hey dost, hey dost

Eğlen dur, eğlen dur, sarı- telli turnam eğlen dur
Sallan dur, sallan dur, sarı turnam sallan dur (Ersoy, 2019).

Karacaoğlan

17.yüzyılda yaşamış Türk halk edebiyatımızın en büyük şairlerindendir. Eserlerinde hece ölçüsü kullanarak yeni bir sayfa açmıştır Türk halk şiirinde. Sade, yalın ve çok güçlü bir ifade dili kullanarak şiirlerini Türkçe yazmıştır. Sıla özlemi, gurbet, aşk, doğa ve hasret konularına değinmiştir yaratılarında (Demirkaya, 2022). Karacaoğlan belki de şiirlerinde turnayı en fazla işleyen halk ozanımızdır (Mirzaoglu, 2019). Karacaoğlan'a ait bir deyiş-semah;

Gine dertli dertli iniliyorsun
Sarı turnam sinen yaralandı mı
Hiç el değmeden de iniliyorsun
Sarı turnam sinen yaralandı mı
Yoksa ciğerlerin parelendi mi

Yoksa sana yad düzen mi düzdüler
Perdelerin tel tel edip üzdüler
Tellerini sırmadan mı süzdüler
Allı da turnam telli de turnam

Sinen yarelendi mi
Yoksa ciğerlerin parelendi mi (Hekimhanlı Esiri’ye ait sözler)

Firkatli firkatli ne inilersin
Sarı turnam sinen parelendi mi
Niçin el değmeden sen inilersin
Telli turnam sinen parelendi mi

Sazım sana yad düzen mi düzdüler
Tellerini haddeden mi süzdüler
Yad el değip perdelerin bozdular
Sarı turnam sinen parelendi mi (Atılğan, 1998).

Şah Hatayi (Şah İsmail)

1487-1524 yılları arasında yaşamış Türk-Safevî Devletinin kurucusu ve Alevi-Bektaşî kültürünün 7 büyük ozanından biridir. Şiir ve deyişlerini yalın ama güçlü bir dille Türkçe yazmıştır. Şah Hatayi'ye ait bir Turna Deyişi;

Kaldır kaldır kolların kaldır
Çek yayini okuyun doldur
İki kasin arasında
Kabeye giden doğru yoldur, doğru yoldur

Şah Hatayi'm hana söyler
Sirrini Süphana söyler
Bu yola göğnü olmayan
Yüzbin defa mana söyler

Turnam gider düzüm düzüm
Kanadı boynundan uzun
Turnam benim iki gözüm

Nakarat
Dost Ali dost Ali dost
Dost, Turnam handan gelirsın
Hangi diyarda kalırsın
Hangi bağın gülüsün
Hangi bahçenin Bülbülüsün
Al durnam al durnam
Kanatlarını sal durnam
Eylen size bir haber

Durnamın kanadı yeşil
Kanadı boynan (boynuna) dolaşır
Askından cihana düşür

Nakarat (Yıldız, 2020).

Köroğlu

Asıl adı Ruşen Ali olan 16'ncı yüzyılda yaşamış kahramanlığın, özgürlüğün, halk için mücadelenin ve yiğitliğin sembolü haline gelmiş bir ozandır. Destansı bir kişiliğe ve usta bir kaleme sahiptir. Yalın ve keskin bir dil kullanmıştır eserlerinde. Köroğlundan bir Turna şiiri;

Bir bölücek turna gördüm
Medet bir şahine medet
Zülüfleri burma gördüm
Medet bir avcıya medet

Geçen avlattık şurayı
Ördeği kazı turnayı
Ayvaz yetiştir curayı
Medet bir şahine medet

Ürker kara kuştan ürker
Yırtıcıdan yavuz korkar
Şimdi kanat vurup kalkar

Medet bir ispire medet

Köroğlu der ki pirlere

Ünün yettiği yerlere

Haber eylen esirlere

Medet bir şahine medet (Mert, 1997).

Davut Sulari

1925-1985 yılları arasında yaşamış yüzyılımızın son atlı ozanıdır. Erzincan doğumlu, gerçek adı Davut Ağbaba olan aşık, halk edebiyatımıza sayısız eser bırakmış saz ve ses sanatçısıdır. Alevi-Bektaşî geleneğimizdeki badeli aşıklarımızdandır ve dedelik unvanına sahiptir. “Kanatsız Kuşum” dediği Leyla isimli atı ile neredeyse bütün Anadolu’yu gezmiştir. Atıyla Erzincan’dan İstanbul’a 4,5 ayda gittiği bilinmektedir (Yalçınkaya, 2025). Aşık Davut Sulari’den bir Turna deyişine örnek;

Üç Telli Turna

Durnam gelir bizim elden

Yeni kalkmış Ağırğöl’den

N’olur konuş bizim dilden

Nakarat

Üç telli dört telli beş telli durnam

Sen olmaz isen burada durmam

Sen olmaz isen ben sensiz olmam

Durnam ey durnam ey yaralı durnam

O kara gözler haralı durnam

Durnam arşta pervaz eyler

İn düzgünüm tavaf eyle

Nolur aşkı dilden söyle

Nakarat

Sulari’yi avcı sanma

Sakın kara taş konma

Bizim yaylalardan inme

Nakarat (Yalçınkaya, 2025).

Aşık Veysel Şatıroğlu

1894-1973 yılları arasında yaşamış olan ozan, Sivas ilimizin Şarkışla ilçesindeki Sivrialan köyünde dünyaya gelmiştir. Aşıklık geleneğimizin son büyük temsilcilerinden olan ünlü halk ozanıdır. Türk Kültür hafızasında derin izler bırakmış, büyük düşünür ve filozof. Küçük yaşta gözlerini kaybetmiş olmasına rağmen gören gözümüz olma erdemine sahip bir sanatkârdır Aşık Veysel. Güçlü ve yalın diliyle edebiyatımızın tartışmasız ulu şairlerinden biridir. Kendine ait yüzlerce eser bırakmış ve birçok türküye de kaynaklık etmiştir. Aşık Veysel’den bir Turna-Yıldız çeşitlemesine örnek;

Havalanma Telli Durnam

Havalanma telli durnam

Havalanma telli durnam

Aman aman aman ey

Uçup gitme yele karşı

Nakarat

Ah niye doğdun sarı yıldız

Mavi yıldız yıldız yıldız yıldız yıldız yıldız

Zülüflerin tel tel olmuş
Zülüflerin tel tel olmuş
Aman aman aman ey
Döküp gitme ele karşı
Nakarat

Evler yıkan beller büken
Kanlı mı oldun kervan kıran
Dön dön dön dön dön dön

Şahin'im var bazlarım var
Şahin'im var bazlarım var
Aman aman aman ey
Ördeğim var kazlarım var
Nakarat

Yâre تنها sözlerim var
Yâre تنها sözlerim var
Aman aman aman ey
Ben diyemem ele karşı
Nakarat

Evler yıkan beller büken
Kanlı mı oldun kervan kıran
Dön dön dön dön dön dön

Davlunbaz da vur turayı
Davulunbaz da vur turayı
Aman aman aman ey
Dünden avladık burayı
Nakarat

Getir oğlan boz kulayı
Getir oğlan boz kulayı
Aman aman aman ey
Binem gidem yâre karşı
Nakarat

Evler yıkan beller büken
Kanlı mı oldun kervan kıran
Dön dön dön dön dön dön (Öztürk ve Pınarbaşı, 2025).

5. ORTA ANADOLU TÜRKMEN-ABDAL GELENEĞİNDE ŞİİR ve TÜRKÜLERİNDE TURNA MOTİFİ İŞLEYEN AŞIKLAR-OZANLAR

Toklumenli Aşık Said (1851-1911)

Kırşehir'in Toklumen köyünde doğmuş, köydeki hocadan okuma yazma öğrendikten sonra Kayseri'de bulunan ağabeyinin yanında kalıp 3 yıl medrese eğitimi almıştır. Ünlü Aşık Seyrani ile tanışma fırsatı bulmuş ve ondan nasihatler almıştır. Köyüne döndükten sonra Kızılırmak üzerinde kayıkçılık yapmıştır. Saz ustası Aşık Musa'dır. Aşık Said Kırşehir türkülerinin ve ağıtlarının önemli kaynak kişilerindendir. Hem kendi ürettiği hem de usta malı eserleri yanık sesiyle icra etmiştir (Altınok, 2024b). Aşık Said'den bir Turna şiiri;

Sana Garip Derler Turnam
Sana garip derler ben de garibim
Seyret şu garibin coşunu turnam
Demir yay derler her yiğit çekemez
Düşme şu garibin peşine turnam

Sabah olur erken kalkın havaya
Adil efendiyle durun duaya
Benden selam söyle büyük ağaya
Acep girer miyim düşünme turnam
Geçin Çenbekliden Alişenbeyden
Koca Haymanadan Karaca dağdan
Tor şahin atarlar o eğri çığdan
Kon Kara Senirin başına turnam
Engin akar Kızılırmak selleri
Konar göçer Şereflinin elleri
Pus bağlamış Karataşın çölleri
Uğratman Urumun kışına turnam
Kömür gözlüm yanarm'ola ben gibi
Gülgülü fes giymiş altın incili
İsmim Aşık Said Tokluemenli
Seyret gözlerimin yaşını turnam (Altınok, 2024b).

Kırşehirli Aşık Hüseyin

Aşık Sülük Hüseyin olarak da tanınan ozanın doğum ve ölüm tarihleri net bir şekilde bilinmemektedir. Tahminen kaynaklardan yola çıkılarak, 1815 ila 1820 yılları arasında doğmuş ve 1900'lü yılların başında da vefat etmiştir. Halk kültürümüze çok sayıda destan ve şiir kazandırmıştır (Altınok, 2024a). Aşık Hüseyin'in söylediği bir Turna şiiri;

Sordun mu Turnam
İlkbahar ayları karıştı yaza
Seyfe göllerine kondun mu turnam
Acep bu avazı kim verdi size
Karaca Hüyük'te sordun mu turnam
Kırlangıç'ta zincirini sürüyen
Gece vakti Aslan olup kükreyen
Gökyüzünde Ehabili sulayan
Geyikli Baba'yı gördün mü turnam
Kara toprak al kanlara bulandı
Kanı ile çördük dalı sulandı
Yedi kere Kızıldağı dolandı
Darda Şih Hamza'yı gördün mü turnam
Şarkta garba ağdı kırkların başı
Bal oldu Urum'un ekmeği aş
Aflak'ta bir gece sır oldu baş
Pir Abdal Koca'yı gördün mü turnam
Üçler bir gecede mihman oldular
Hem Kırkların önü sıra vardılar
Horasan pirine selam durdular
Dilde temennayı gördün mü turnam
Hüseyin'im der ki maksuda eren
Maksuduna erer Hakk'ı bir bilen
Her seher çağında güle zar eden
Bülbüle sevdayı gördün mü turnam (Altınok, 2024a).

Muharrem Ertaş (1913-1984)

Kırşehir'in merkez köylerinden olan Yağmurlu Büyükbaba'da dünyaya gelmiştir. Okuma yazmayı kendi kendine sökmüş Yusuf Usta isimli bir ozandan da saz çalmayı öğrenmiştir. Kendinden önceki birçok büyük ozanın şiirlerini de havalandırmıştır. Bozlak geleneğinin "Ulu"

kişisi kabul edilir. Güçlü bir ses ve saza sahip olan Ozan 300'den fazla eseri bozlak haline getirmiştir. Muharrem Ertaş kendine özgü hem ses hem de saz tekniğiyle gelmiş geçmiş en büyük Bozlak Ustası olarak kabul edilmektedir. Hacı Taşan, Çekiç Ali ve oğlu Neşet Ertaş gibi birçok aşık ve ozan yetiştirmiş ve halk müziğimize kazandırmıştır. Öyle güçlü ve içli bir sesi vardır ki, Gök Kubbe'ye çıkan çığlıktır Muharrem Ertaş'ın avazı (Seçilmiş ve Atılğan, 2007). Muharrem Usta'nın havalandırdığı bir turna bozlağı örneği;

Gökyüzünde uçan bölük durnalar
Yok mu gayretiniz aldı dert beni
Gece gündüz hayalına yeldiğim
Mecnun gibi çöle vurdu dert beni

Bu dert benimden inat olurdu
Hicran ocağını bağrıma kurdu
Keskin kılıncını sineme vurdu
Vurdu bölük bölük böldü dert beni

Bilmem hayal gibi bilmem düş gibi
Geldi geçti boranınan kış gibi
Şahin pençesine düşmüş kuş gibi
Duttu birer birer yoldu dert beni (Turhan vd., 2007).

Neşet Ertaş (1938-2012)

Türkmen-Abdal geleneğinin son ve belki de en büyük temsilcisi, Yaşar Kemal'in tabiriyle "Bozkırın Tezenesi" Garip Bülbül Neşet Ertaş. Türk halk müziğinin sarsılmaz temel taşlarından biri, türkü fabrikası, sayısız türkünün yaratıcısı ve yüzlerce eserin de kaynak kişisidir. Kırşehir'in Kırtıllar köyünde dünyaya gelmiştir. Türkiye'yi kendi deyimiyle köy köy, nahiye nahiye gezmiştir. Uzun yıllar yurt dışında yaşamış olup hayatının son dönemlerini gözlerini yumduğu İzmir'de geçirmiştir. Türkülerinde mahlas olarak "Garip" takma adını kullanmıştır ve şiirlerinin içinde mutlaka bir yerlerde bu söz geçmektedir. Kendini mecnun edercesine Aşka, aşık olmuş hayalindeki Leyla'ya kavuşmak için vurmuştur gönül teline. Dipten zirveye çıkmanın hayal-düş olan hikâyesini gerçek yapmış ve bunu Türk halk müziği tarihine geçerek ispatlamıştır. Kırşehir'le o kadar özdeşleşmiştir ki, Kırşehir denilince Neşet, Neşet denince Kırşehir hafızalarda yer edinmiştir. O kadar çok eser sunmuştur ki sayısını kendisi dahi bilmediğini dile getirmiştir. Aşağıda değindiğimiz türkü "Gine Telli Turnam Yarelenmişsin" adlı eser Neşet Ertaş'ın havalandırdığı babası Muharrem Ertaş'ın kaynak kişilik ettiği bir bozlaktır. (Keskin, 2014). Bu eserin söz yazarı Kırşehirli Aşık Hüseyin'dir.

Gine (yine) Telli Turnam Yarelenmişsin
Aman gine telli durnam yarelenmişsin of
Bilmiyorum yaren nerende durnam
Yoksa sende bahtı garalı mısın
Bilmiyorum yaren nerende durnam of

Aman aşamazsın bizim dağlar meşeli
İçi çeşit çeşit gül menekşeli güller döşeli
Hayli oldu yarden ayrı düşeli
Bugün efkarlıyım burada durnam of

Aman bilmem bu halimi kime söyleyim
Azgın ise yaren melhem eyleyim of
Giderseniz yare selam eyleyin
Varıp niyaz edin Pir'e de durnam of (Yılmaz ve Mak, 2024).

Hacı Taşan (1930-1983)

Kırıkkale ili, Keskin ilçesinde doğan Abdal-Türkmen kültürünün en önemli ve özgün halk ozanlarından biridir. Ustası ünlü bozlakçı Muharrem Ertaş'tır. Muharrem Usta ilk eşi Döne Hanım'ı istemeye gittiğinde mehir olarak Hacı Taşan'a saz çalmayı öğretmesi istenmiştir. Abdal geleneğinde deyiş ve semah eserlerinin birçoğuna kaynaklık yapmıştır. Kendine has bağlama çalışı ve ses rengi vardır. Ülkemizde belki de en çok bilinen Turna temalı türkü olan "Allı Turnam" onun kaynak kişiliğiyle hafızalarımıza yerleşmiştir. Allı Turnam türküsü ve Açtım perdeyi durnamı gördüm bozlağı:

Allı Turnam

Allı turnam, ne gezersin havada

Allı turnam, ne gezersin havada

Devrildi arabam, kaldım burada

Nakarat

Gülüm gülüm, kırıldı kolum

Tutmuyor elim, turnalar hey

Ne onmadık kulumuşsum dünyada

Ne onmadık kulumuşsum dünyada

Akşam oldu, allı turnam, dön geri

Nakarat

Ah gülüm gülüm, yâr gülüm gülüm

Kız gülüm gülüm, turnalar hey

Allı turnam, bizim ele varırsan

Allı turnam, bizim ele varırsan

Şeker söyle, kaymak söyle, bal söyle

Nakarat

Ah gülüm gülüm, yâr gülüm gülüm

Kız gülüm gülüm, turnalar hey

Yâr bizi sual eden olursa

Yâr bizi sual eden olursa

Boynu bükük, benzi soluk var, söyle

Nakarat

Ah gülüm gülüm, yâr gülüm gülüm

Kız gülüm gülüm, turnalar hey (Beştepe, 2024).

Açtım Perdeyi de Durnamı Gördüm

(aman) Açtım perdeyi de durnamı gördüm

Dost yüzünden artıyor da efkarım derdim (of)

Yaradan aşkına bir selam verdim

Nakarat

Durna ben mahkumum avcı değilim

(aman) Yaradan aşkına bir selam verdim

(aman) Eğer durnam varırsan bizim ellere

Selam söyle orda açan güllere

Söyleyin derdimi esen yellere

Nakarat

(aman) Bir çift durna gördüm göğde yorulmuş

Avcı vurmuş kanatların kırılmış

O da benim gibi yardan ayrılmış

Nakarat (Beştepe, 2024).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışma, Orta Anadolu Türkmen-Abdal geleneğinin Türk kültür hafızasındaki yerini ve bu gelenek içerisinde Turna motifinin taşıdığı derin felsefi ve simgesel anlamları ortaya koymuştur. Yapılan literatür taraması ve eser incelemeleri sonucunda şu temel bulgulara ulaşılmıştır:

Kültürel Kimlik ve Simge. Turna kuşu, Türk mitolojisindeki Gök-Tengri inancından başlayarak İslamiyet sonrası Alevi-Bektaşî geleneğine kadar uzanan geniş bir süreçte; ruhun rehberi, nizamın ve birliğin simgesi olarak kabul edilmiştir. İslam öncesi Türk inancından Alevi-Bektaşî kültürüne, ozanlık geleneğinden bozlak ve semahlara uzanan bu büyük coğrafyada Turna; ruhun temsilcisi, Tanrı ile insan arasındaki aracı, gurbetin ve hasretin dile gelişi olagelmıştır.

Abdal Geleneği ve Müzikal İcra. Abdallık geleneği, özellikle bozlak ve ağıtlarda kullanılan “figan” nidaları ve bağlama çalım teknikleriyle Turna'nın sesini ve hareketlerini sanatsal bir forma dönüştürmüştür. Bu gelenek, toplumsal dışlanmışlığa rağmen kendi iç dinamikleriyle özbeöz Türk kültürünü ve dilini korumayı başarmıştır. Pir Sultan Abdal'dan Neşet Ertaş'a kadar uzanan usta-çırak zinciri, Turna'yı sadece bir kuş olarak değil; garipliğin, hasretin ve ilahi aşkın bir yansıması olarak işlemiş, bu motifi Türk halk müziğinin merkezine yerleştirmiştir.

Kültürel Coğrafya ve Süreklilik. Abdal nüfusunun bugün Anadolu'nun 138 farklı merkezinde varlığını sürdürüyor olması, bu kültürün yaşayan ve devinim hâlinde olan bir miras olduğunu kanıtlamaktadır. Bu köklü gelenek, Turna motifini farklı biçimlerde işlemiş; ortak bir kültürel belleğin kuşaktan kuşağa aktarılmasını sağlamıştır.

UNESCO tarafından “Yaşayan İnsan Hazinesi” olarak tanınan bu geleneğin icra teknikleri ve şifreli dil (gepçe) gibi unsurları, yok olma riski taşıdığı için daha kapsamlı dijital arşivleme ve müzikolojik çalışmalara konu edilmelidir. Geleneksel icracıların kayıt altına alınması ve bu belgelerin akademik havuzlarda erişilebilir kılınması, kültürel mirasın korunması açısından öncelikli bir gereklilik olarak değerlendirilmelidir.

Türk halk kültürü eğitiminde semahlar ve türkülerdeki motiflerin yalnızca ezgisel boyutuyla değil, mitolojik ve felsefi kökenleriyle de (örneğin Turna-Hz. Ali ilişkisi ve Gök-Tengri inancındaki ruh rehberi işlevi) işlenmesi, kültürel süreklilik açısından kritik bir öneme sahiptir. İlk ve orta öğretim müfredatlarına bu içeriklerin entegre edilmesi önerilmektedir.

Abdal aşiretinin sosyal yapısı ve müzik üretme biçimleri, modern sosyolojik ve etnomüzikolojik yaklaşımlarla daha ayrıntılı biçimde incelenmelidir. Bu toplulukların “kültür fabrikası” olma özelliği, ulusal festivaller ve devlet destekli projelerle görünür kılınmalı; Orta Anadolu'yu merkez alan uluslararası sempozyumlar bu sürecin akademik zeminini oluşturmaktadır.

Yapay Zekâ Kullanım Beyanı

Bu çalışmanın hazırlanması sırasında yazar, yazım hatalarının denetlenmesi ve kaynakçanın APA 7 yazım kurallarına göre düzenlenmesi amacıyla Anthropic tarafından geliştirilen Claude (Claude Opus 5.5) yapay zekâ modelini kullanmıştır. Bu aracı kullandıktan sonra yazar, içeriği gerektiği gibi gözden geçirip düzenlemiş olup yayınlanan makalenin içeriğine ilişkin tüm sorumluluğu üstlenmektedir.

KAYNAKÇA

- Akman, H. (2012). *Neşet Ertaş kitabı: "Gönül dağında bir garip"*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Akpınarlı, H., & Arslan, P. (2018). Kuş motifinin özellikleri ve kuş motifli Döşemealtı halıları. *Folklor Akademik Dergisi*, 1(3), 273–286.
- Altınok, B. Y. (2024a). *Kırşehirli Aşık Hüseyin hayatı ve şiirleri*. Kırşehir Belediyesi; SFN Yayıncılık.
- Altınok, B. Y. (2024b). *Toklumenli Aşık Said hayatı ve şiirleri*. Kırşehir Belediyesi; SFN Yayıncılık.
- Andım, G., & Göktürk Vural, F. (2020). Kerkük'ten Anadolu'ya türkülerde kuşlar ve çiçekler. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 126(248), 179–198.
- Atılğan, H. (1998). *Çukurova türkülleri*. Adana Valiliği Yayınları.
- Aytaş, G. (2003). Türkülerde turna. *Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, (28).
- Beştepe, K. (2024). Nazım biçimi açısından Hacı Taşan'ın eserlerinin incelenmesi. *Uludağ Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 25(47), 725–743.
- Boratav, P. (1936). Anadoluda ve Türkmenler arasında Köroğlu destanının izlerine dair yeni notlar. *Journal of Turkology*, 5, 79–86.
- Büyüksahin, C., & Büyüksahin, Y. (2013). *Kırşehir Abdalları: Bir halkbilim araştırması*. Uluslararası Neşet Ertaş Sempozyumu.
- Büyüksahin, C., & Dağı, F. (2026). *Asma davul icrası üzerine bir araştırma: Adem Göçer örneği*. Serüven Yayınevi.
- Çıfci, Y. (2022). Singing the song of democracy: Discursive analysis of Neşet Ertaş folk songs in the context of democratic values. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 23(4), 992–1003.
- Çoruhlu, Y. (2011). *Türk mitolojisinin ana hatları* (4. bs.). Kabalıcı Yayınevi.
- Demirkaya, B. (2022). Âşık şiirinde kuş motifleri. *Korkut Ata Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (8), 888–898.
- Eke, M. (2013). Turna sembolünün türkülerde ve "Gine dertli iniliyorsun" ezgisindeki ifadesi. *Motif Akademik Halkbilimi Dergisi*, 6(11), 218–228.
- Eliade, M. (2003). *Dinsel inançlar ve düşünceler tarihi* (A. Berktay, Çev.). Kabalıcı Yayınevi.
- Ersoy, İ. (2019). Müzik türleri sınıflandırmasında model uygulaması: Bir müzik türü olarak "semah". *Eurasian Journal of Music and Dance*, (14), 32–62.
- Ersoylu, H. (2015). *Türk kültüründe kuşlar*. Ötüken.
- Keskin, A. (2014). Geleneksel Abdal müziğinin temsili ve Neşet Ertaş. *Journal of International Social Research*, 7(34).
- Köprülü, M. F. (2004). *Edebiyat araştırmaları II* (2. bs.). Akçağ Yayınları.
- Melikoff, I. (1993). *Uyur idik uyardılar*. Alevilik-Bektaşilik Araştırmaları.
- Mert, Ö. (1997). *Köroğlu: Bütün şiirleri*. Gözlem Yayınları.
- Mirzaoglu, F. G. (2019). Anadolu kültüründe ve halk türkülerinde turnalar. U. Özdağ & G. G. Alpaslan (Ed.), *Anadolu turnaları: Biyoloji, kültür, koruma* içinde (ss. 211–229). Ürün Yayınları.
- Okumuş, E. (2005). Türkiye'de marjinal bir grup olarak Abdallar. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 3(6), 489–512.
- Ögel, B. (1971). *Türk mitolojisi* (C. 1). Millî Eğitim Bakanlığı.
- Ögel, B. (1988). *Dünden bugüne Türk kültürünün gelişme çağları*. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.
- Özbaş, M. (2010). Kurtarıcı kargadan burnu pislikten çıkmayan kargaya: Türk halk anlatılarında karganın dönüşümü. *Millî Folklor*, 22(88).

- Öztürk, S., & Pınarbaşı, E. (2025). Aşık Veysel'in ses kayıtları ekseninde Türk müziğinde Hüseyini ve Uşşak makamı anlayışı. *Yegah Müzikoloji Dergisi*, 8(2), 114–150.
- Parlak, E. (2013). *Garip bülbül Neşet Ertaş: Hayatı-sanatı-eserleri* (C. 2). Hiperlink.
- Roux, J. P. (2002). *Türklerin ve Moğolların eski dini*. Bozkurt Yayınevi.
- Seçilmiş, G., & Atılgan, M. (2007). *Anadolu kültürünün nazar boncuğu: Kırşehir'in gelenek ve görenekleri*. Kırşehir Valiliği.
- Sever, M. (1999). Türk mitolojisinde kuşlar. *Millî Folklor*, 6(42).
- Şimşek, M. (1995). *Dede Korkut ve Ahmed Yesevi'den günümüze uzanan ünlü Alevi ozanlar*. Can Yayınları.
- Temizkan, M. (2014). Türk kültüründe ve Alevî-Bektaşî inancında turna. *Millî Folklor*, 26(101).
- Toprak, T. F. (2018). Ali Şir Nevâyî'de cennet-cehennem metaforu. *Turkish Studies*, 13(28).
- Turhan, S., Kara, M., Tan, N., & Gündüz, A. (2007). *Kırşehir halk müziği*. Kırşehir Valiliği Yayınları.
- Yalçinkaya, F. (2025). Âşık Davut Sularî üç telli turna. *Mihman*, 1(1), 76–80. <https://izlik.org/JA48BP67BU>
- Yıldız, S. (2020). Tunceli ve çevresinden derlenen iki semah: Maraş semahı ve Kırklar semahı. *Turkish Culture & Hacı Bektaş Veli Research Quarterly*, (96).
- Yılmaz, A. (2008). *Kırşehir örneklemesiyle Anadolu Abdalları*. Kırşehir Belediyesi; SFN Yayıncılık.
- Yılmaz, G., & Mak, M. (2024). TRT repertuarında yer alan bozlakların incelenmesi. *Journal of Music and Folklore Studies*, 1(2), 98–127.
- Yörükan, Y. Z., & Yörükan, T. (1998). *Anadolu'da Alevîler ve Tahtacılar*. T.C. Kültür Bakanlığı.